

A Comparative Study on the Vulnerability of Adversarial and Inquisitorial Systems to Wrongful Convictions

Jamshid Gholamlloo¹, and Fatemeh Fas'hinezhad²

1. Corresponding Author, Assistant professor, Department of Criminal Law & Criminology, Faculty of Law & Political Science, University of Tehran, Tehran, Iran, Email: Jamshid.Gholamlloo@ut.ac.ir

2. M A in Criminal Law & Criminology, Faculty of Law & Political Science, University of Tehran, Iran, Email: Fatemeh.fasihinezhad@gmail.com

Article Info

Article type: Research Article

Keywords:

ABSTRACT

Abstract

Despite extensive reforms, criminal justice systems remain largely analyzable within two main traditions: adversarial and inquisitorial. A fundamental challenge in both systems is the phenomenon of wrongful convictions, a critical form of miscarriages of justice. This study addresses whether a significant relationship exists between the type of criminal justice model and the likelihood of occurrence or detection of such errors. Using a descriptive-analytical method with a comparative approach, we examine factors influencing wrongful convictions in adversarial and inquisitorial systems. The initial hypothesis posits that adversarial systems, due to features such as the high emphasis on cross-examination and the prominent role of juries, are more prone to wrongful convictions. Findings indicate that while certain structural characteristics of adversarial systems may increase the risk of wrongful convictions, the higher rate of identified cases in these countries does not necessarily reflect higher occurrence. Rather, it largely stems from the existence of effective mechanisms for case review and post-conviction relief. Overall, the contemporary difference between the two systems lies less in the actual occurrence of errors and more in the level of transparency, detectability, and the existence of mechanisms for verification and correction.

Keywords: Wrongful Conviction, Adversarial System, Inquisitorial System, Cross-examination, False Evidence, Criminal justice.

Cite this article: .

© The Author(s).

Publisher: Razavi University of Islamic Sciences

Extended Abstract

Introduction

Criminal procedure systems, despite extensive historical and structural transformations, remain analyzable within two dominant traditions: the adversarial model and the inquisitorial model. One of the most critical challenges confronting both systems is the phenomenon of wrongful conviction. The central research question of this study is whether a meaningful relationship exists between the structural and procedural features of a criminal procedure system and the likelihood of both the occurrence and the subsequent detection of wrongful convictions. Prior scholarship has identified a set of recurring causal factors, including eyewitness misidentification, false confessions, flawed forensic expert evidence, tunnel vision. These factors appear across legal systems; however, their manifestation, intensity, and interaction with institutional arrangements differ significantly according to the procedural model in place.

Existing comparative literature has often focused either on individual causes of error within a single system or on high-profile innocence projects concentrated in common-law jurisdictions. Fewer studies have systematically examined how the core design choices of adversarial versus inquisitorial systems—particularly the centrality of cross-examination, the role and powers of the prosecutor, the presence or absence of a jury, the regulation of plea bargaining, and the active versus passive role of the judge in evidence evaluation—modulate vulnerability to these errors. This research addresses that gap by situating the problem of wrongful conviction within a comparative procedural framework and by distinguishing between the actual incidence of error and the institutional capacity to detect and correct it.

Method

This research adopts a descriptive-analytical method combined with a comparative approach. The scope encompasses the structural and procedural characteristics of adversarial systems (exemplified principally by the United States and England and Wales) and inquisitorial systems (exemplified principally by Germany and other continental European jurisdictions).

Key analytical axes include: the role and intensity of cross-examination; the breadth of prosecutorial discretion and the institution of plea bargaining or its functional equivalents; the presence and decision-making authority of the jury versus professional judges; rules governing the evaluation of confessions and expert evidence; and the existence (or absence) of specialized post-conviction review mechanisms dedicated to claims of factual innocence.

Results

The analysis reveals that several well-documented causes of wrongful conviction—eyewitness misidentification, false confessions, defective forensic expert evidence, and cognitive biases such as tunnel vision—operate in both adversarial and inquisitorial systems. However, the structural features of each model shape the pathways through which these causes produce error and the likelihood that the error will later be uncovered.

In adversarial systems, several institutional characteristics heighten vulnerability. Heavy reliance on cross-examination as the primary truth-testing mechanism can disadvantage defendants with limited resources or inadequate counsel. The dominant role of the prosecutor, coupled with broad charging and plea-bargaining authority, creates incentives for overcharging and for securing convictions through negotiated guilty pleas that may mask factual weakness. Jury decision-making, while valued for its democratic character, can be susceptible to emotional appeals, imperfect comprehension of complex forensic evidence, and the absence of reasoned

written judgments. Dependence of forensic experts on law-enforcement agencies further risks confirmation bias in the production of expert evidence. Collectively, these features increase the risk that factually weak cases will result in conviction.

In inquisitorial systems, the active role of the professional judge in gathering and evaluating the totality of the evidence, and stricter limitations on pure adversarial bargaining provide relative safeguards. For example, the German requirement that a confession alone is insufficient for conviction and must be corroborated by other evidence reduces the danger of over-reliance on potentially false admissions. The absence of a lay jury and the obligation to produce reasoned written judgments facilitate more systematic scrutiny of the evidence. Nevertheless, inquisitorial systems are not immune. Over-reliance on expert opinion, transmission of investigative biases formed at the pre-trial stage into the judicial decision, and the influence of victim narratives can still generate error.

A cross-cutting finding is the pervasive role of tunnel vision as a meta-factor. This cognitive tendency not only operates independently but amplifies other causes by shaping the collection, interpretation, and weight given to evidence.

Importantly, the higher number of documented exonerations in certain adversarial jurisdictions does not necessarily indicate a higher underlying rate of wrongful conviction. Rather, it reflects the existence of specialized, relatively accessible post-conviction review institutions (such as the Criminal Cases Review Commission in England and Wales and the North Carolina Innocence Inquiry Commission) that systematically investigate claims of factual innocence. Many inquisitorial systems lack comparable centralized, transparent mechanisms and comprehensive data collection, rendering the true incidence of error more difficult to measure.

Conclusion

The comparative analysis demonstrates that while certain structural features of the adversarial model—particularly intensive reliance on cross-examination, expansive prosecutorial power, jury adjudication, and plea bargaining—can elevate the risk of wrongful conviction, the inquisitorial model is by no means immune. Both systems remain vulnerable to the same core causal factors, modulated by their respective procedural architectures.

The most significant distinction between the two traditions lies less in the absolute incidence of error than in the degree of transparency, the institutional capacity for detection, and the availability of effective corrective mechanisms. Adversarial systems that have invested in specialized innocence-review bodies have generated more visible data on wrongful convictions; many inquisitorial systems have not yet developed equivalent infrastructures, which may create an appearance of lower incidence that is at least partly an artifact of under-detection.

Reducing the problem of wrongful conviction to a simple preference for one procedural model over the other is therefore analytically imprecise. Progress toward more accurate criminal justice requires continuous re-examination of the interaction among legal structures, everyday practices, and the cognitive limitations of justice-system actors. Practical reforms indicated by the findings include: enhanced oversight of prosecutorial discretion; reform of interrogation practices to minimize false confessions; guaranteed access to independent forensic expertise for the defense; elevated standards for the evaluation of evidence; systematic training of judges, prosecutors, and investigators on cognitive biases; and the establishment of independent institutions dedicated to the registration, investigation, and analysis of wrongful conviction claims in both adversarial and inquisitorial settings.

Author Contributions

All authors contributed equally to the conceptualization of the article and to the writing of the initial draft and subsequent revised and edited versions.

Data Availability Statement

No data are available.

Acknowledgements

The authors thank all those who contributed to the development of this article.

Ethical Considerations

The authors have avoided data fabrication, falsification, plagiarism, and any form of research misconduct.

Funding

This article received no specific financial support from any public, commercial, or non-profit funding agency.

Conflict of Interest

The authors declare that they have no conflict of interest.

Declaration of Generative AI and AI-assisted Technologies in the Writing Process

In preparing the extended abstract, the authors used Grok (xAI) to assist with translation, structuring, and linguistic refinement of the English text. After using this tool, the authors reviewed and edited the generated content and take full responsibility for the published material.

مطالعه تطبیقی آسیب‌پذیری نظام‌های دادرسی اتهامی و تفتیشی در برابر محکومیت بی‌گناهان

جمشید غلاملو^۱ | فاطمه فصیحی نژاد^۲

^۱ نویسنده مسئول، استادیار گروه حقوق جزا و جرم‌شناسی، دانشکده حقوق و علوم سیاسی، دانشگاه تهران، تهران، ایمیل: Jamshid.Gholamloo@ut.ac.ir

^۲ کارشناسی ارشد حقوق کیفری و جرم‌شناسی، دانشکده حقوق و علوم سیاسی، دانشگاه تهران، تهران، ایمیل: fatemeheydariiii95@gmail.com

اطلاعات مقاله چکیده

نوع مقاله: پژوهشی

چکیده

نظام‌های دادرسی کیفری، به‌رغم تحولات گسترده، عموماً در چارچوب دو سنت اصلی اتهامی و تفتیشی قابل تحلیل‌اند. یکی از چالش‌های اساسی در هر دو نظام، پدیده محکومیت بی‌گناهان به‌عنوان یکی از مهم‌ترین مصادیق خطاهای قضایی است. پرسش اصلی این پژوهش آن است که آیا میان نوع الگوی دادرسی کیفری و احتمال وقوع یا شناسایی این خطا، رابطه‌ای معنادار وجود دارد. این پژوهش با روش توصیفی-تحلیلی و رویکردی تطبیقی، به بررسی عوامل مؤثر بر محکومیت بی‌گناهان در دو نظام اتهامی و تفتیشی می‌پردازد. فرضیه اولیه آن است که در نظام‌های تابع الگوی اتهامی، به‌دلیل ویژگی‌هایی همچون اهمیت بالای پرسش متقابل و نقش برجسته هیئت منصفه، احتمال بروز محکومیت بی‌گناهان بیشتر است. یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد که اگرچه برخی ویژگی‌های ساختاری نظام اتهامی، می‌تواند زمینه‌ساز افزایش احتمال محکومیت بی‌گناهان باشد، نرخ بالاتر موارد شناسایی شده در این کشورها لزوماً به معنای وقوع بیشتر این پدیده نیست، بلکه تا حد زیادی ناشی از وجود سازوکارهای اختصاصی و کارآمد برای رسیدگی به ادعاهای پس از محکومیت قطعی و شناسایی و احراز محکومیت بی‌گناهان است. در مجموع، به نظر می‌رسد امروزه تفاوت میان دو نظام، بیش از آنکه در اصل وقوع خطا باشد، در میزان شفافیت، قابلیت کشف و سازوکارهای احراز و اصلاح آن نهفته است.

واژگان کلیدی: محکومیت بی‌گناهان، نظام اتهامی، نظام تفتیشی، پرسش متقابل، ادله اثبات نادرست، عدالت کیفری

استناد:

© نویسندگان.

ناشر: دانشگاه علوم اسلامی رضوی.

مقدمه

نظام دادرسی اتهامی^۱ و نظام دادرسی تفتیشی^۲، از منظر تاریخی، دو الگوی اصلی در سازمان‌دهی فرایند دادرسی کیفری به شمار می‌روند. با این حال، هیچ‌یک از این دو نظام در قالبی کاملاً خالص و یکنواخت وجود ندارد و تنوع در ساختار آنها، بازتابی از زمینه‌های تاریخی، فرهنگی و حقوقی متفاوت است. نظام دادرسی کیفری اغلب کشورهای اروپایی در گذشته مبتنی بر الگوی اتهامی بود، اما امروزه هیچ کشوری را نمی‌توان یافت که تمامی عناصر سنتی این الگو را در فرایند دادرسی خود گنجانده باشد (کوشکی، ۱۴۰۰، ج. ۱). با این وجود، در کشورهایی مانند انگلستان و ایالات متحده آمریکا، اصول مهم الگوی اتهامی همچنان اجرا می‌شود (آخوندی، ۱۳۸۸، ج. ۱، ص. ۸۳).

در واقع، تحولات حقوقی معاصر، به‌ویژه تحت تأثیر اسناد بین‌المللی حقوق بشر، موجب همگرایی نسبی این دو نظام شده است. به‌گونه‌ای که امروزه نمی‌توان نظامی را یافت که به‌طور کامل تابع یکی از این دو الگوی سنتی باشد (Fraser & Weigend, 1995). برای مثال، تقویت حقوق دفاعی مهم، افزایش شفافیت فرایند دادرسی، و گرایش به علنی و شفاهی شدن رسیدگی‌ها و ترافعی شدن نسبی تحقیقات مقدماتی، از جمله تحولاتی است که به‌ویژه در نظام‌های با پیشینه تفتیشی مشاهده می‌شود (خالقی، ۱۴۰۵، ج. ۱؛ آشوری، ۱۳۸۸). از منظری دیگر، امروزه مفهوم «دادرسی منصفانه» در مدل سیاست جنایی دموکراتیک، اعتبار اصول قانون‌مدارانه و حقوق بشری را چنان تضمین می‌کند که مرزهای سنتی میان الگوهای اتهامی و تفتیشی را کمرنگ ساخته است (نجفی ابرندآبادی، ۱۳۹۵). با وجود این همگرایی، تفاوت‌های ساختاری و کارکردی میان این دو الگو همچنان پابرجاست و بر نحوه عملکرد دادرسان و اصحاب دعوا تأثیر می‌گذارد (محسنی، ۱۳۸۶، ص. ۹۲). به عبارت دیگر، به‌رغم تحولات بسیاری که در نظام‌های اتهامی و تفتیشی رخ داده، نظام دادرسی کشورهای مختلف، به‌طور عمده مبتنی بر یکی از دو الگوی اصلی اتهامی یا تفتیشی است و بنا بر اهداف و ویژگی‌هایی که برای یک نظام دادرسی در نظر گرفته می‌شود، به سمت یکی از این دو الگو نزدیک‌تر و متمایل‌تر است.^۳

در این میان، محکومیت بی‌گناهان^۴ به‌عنوان یکی از مهم‌ترین مصادیق خطاهای قضایی، چالشی مهم برای تحقق عدالت کیفری محسوب می‌شود. این پدیده ناظر بر مواردی است که در آن، افراد بی‌گناه به‌رغم فقدان ادله قانونی و با استناد به ادله نادرست به‌طور قطعی محکوم می‌شوند (غلاملو، فرجیها، ۱۳۹۳، ص. ۸۴). داده‌های موجود، به‌ویژه در برخی کشورهای تابع الگوی اتهامی، ابعاد این مسئله را تا حدی روشن ساخته است. برای نمونه، بر اساس گزارش سالانه «دفتر ملی ثبت تبرئه‌شدگان»^۵ در ایالات متحده، در سال ۲۰۲۳ تعداد ۱۵۳ مورد تبرئه ثبت شده و مجموع تبرئه‌ها از سال ۱۹۸۹ تا پایان ۲۰۲۳ به ۳۴۷۸ مورد رسیده است (The National Registry of Exonerations, 2024, p. 3). با این حال، این پدیده محدود به نظام‌های اتهامی نیست

^۱ Adversarial System

^۲ Inquisitorial System

^۳ نظام دادرسی کیفری ایران هرچند غالباً در زمره نظام‌های «مختلط» و «اتهامی بودن در مرحله رسیدگی» توصیف می‌شود (آشوری، ۱۴۰۴؛ رستمی، ۱۴۰۱)، در عمل همچنان نشانه‌های بارزی از غلبه منطق تفتیشی در آن مشاهده می‌شود و دست‌کم اتهامی از نوع شناخته‌شده خود نیست. اصلاحات قانون آیین دادرسی کیفری ۱۳۹۲ بیش از آنکه تحولی ساختاری ایجاد کند، به تغییراتی سطحی و لفظی محدود مانده است و چالش‌های اساسی مانند غلبه نقش قاضی بر ترافع متهم و دادستان، غلبه کتبی بودن، تداوم هدف کشف حقیقت در مرحله رسیدگی و حاکمیت علم قاضی بر سایر ادله، مانع از تحقق یک دادرسی واقعاً اتهامی شده است (منصورآبادی و همکاران، ۱۴۰۳).

^۴ Wrongful conviction

^۵ The National Registry of Exonerations

و در کشورهای دارای نظام‌های با پیشینه تفتیشی نیز رخ می‌دهد. برای مثال، کشورهای آلمان، فرانسه، هلند و کشورهای حوزه اسکاندیناوی مانند فنلاند، نروژ و سوئد، به‌رغم وجود برخی از عناصر نظام دادرسی اتهامی در آن‌ها، از پیروان مکتب دادرسی تفتیشی به شمار می‌آیند (Roach, 2010, p.401). نکته قابل توجه آن است که برخلاف کشورهایی مانند ایالات متحده آمریکا و انگلستان، که نهادهای دولتی یا خصوصی برای ثبت و مستندسازی موارد تبرئه وجود دارد، در کشورهای دارای نظام دادرسی تفتیشی چنین سازوکاری وجود ندارد. این فقدان، ارائه آمار دقیق را با دشواری مواجه می‌سازد. در سال ۲۰۱۵، رالف اشلباخ^۱، قاضی دادگاه فدرال آلمان، به‌صورت تخمینی اظهار داشت که به ازای هر چهار محکومیت، یک مورد محکومیت نادرست وجود دارد. با این حال، هیچ‌گونه مدرک مستحکمی در تأیید این ادعا ارائه نشده است و نبود آمار دقیق در این کشورها، به‌خودی‌خود، به شدت قابل انتقاد است (Janisch, 2015).

بر این اساس، مسأله اساسی این پژوهش آن است که کدام‌یک از دو الگوی اصلی دادرسی کیفری، یعنی اتهامی و تفتیشی، در برابر عوامل شناخته‌شده خطاهای قضایی، آسیب‌پذیری بیشتری دارد. همچنین بررسی می‌شود آیا نرخ بالای تبرئه پس از محکومیت قطعی (احراز محکومیت بی‌گناهی) در نظام‌های اتهامی، لزوماً به معنای آسیب‌پذیری بیشتر آن در مقایسه با نظام‌های تفتیشی است، یا نشان‌دهنده تدارک سازوکارهای تخصصی احراز محکومیت بی‌گناهی در نظام‌های اتهامی^۲ و عدم وجود آن‌ها در نظام‌های تفتیشی است.

مطالعات پیشین، عواملی مانند شناسایی نادرست توسط شهود، اقرار نادرست، متهم‌انگاری نادرست، سوءرفتار کنشگران رسمی، و خطاهای مربوط به فرایند تعقیب را از مهم‌ترین علل محکومیت بی‌گناهی دانسته‌اند (Gross, 2017, p.770). پژوهش حاضر می‌کوشد این عوامل را در پرتو ویژگی‌های ساختاری هر یک از دو نظام، به‌صورت تطبیقی تحلیل کند. هرچند برخی پژوهش‌ها به نقش عوامل کلان‌تری همچون فرهنگ سازمانی یا تبعیض‌های ساختاری نیز اشاره کرده‌اند (Jochowitz & Kendall, 2021)، تمرکز این مقاله بر تحلیل عوامل مرتبط با ساختار و فرایند دادرسی در دو الگوی یادشده است.

۱. شناسایی نادرست و اظهارات کذب شاهدان و بزه‌دیدگان

شناسایی نادرست توسط شاهدان عینی، یکی از مهم‌ترین علل محکومیت بی‌گناهی در نظام‌های دادرسی کیفری به شمار می‌رود. شاهدان عینی معمولاً با اتکا به حافظه خود اقدام به شناسایی متهم می‌کنند، حال آن‌که یافته‌های روان‌شناسی شناختی نشان می‌دهد حافظه انسان ماهیتی بازسازی‌شونده داشته و به‌شدت تحت تأثیر عوامل محیطی و فرایندی قرار می‌گیرد. از جمله این عوامل می‌توان به شیوه‌های پلیس برای شناسایی مظنونان، القاءات ضمنی به شاهدان، پوشش رسانه‌ای گسترده و فشار افکار عمومی اشاره کرد که می‌تواند به‌صورت غیرعمدی به خطای شناسایی منجر شود (The Cornell Center on the Death Penalty Worldwide, 2018؛ غلاملو، ۱۴۰۲).

^۱ Ralf Eschelbach

^۲ مانند کمیسیون بازبینی پرونده‌های کیفری انگلستان و کمیسیون بی‌گناهی کارولینای شمالی و نیز طرح‌های احراز بی‌گناهی در ایالات متحده آمریکا. نک: (فرجیها، غلاملو، ۱۳۹۴)

اهمیت این عامل، به‌ویژه در پرتو گسترش استفاده از آزمایش‌های بی‌گناه، بیش از پیش آشکار شده است. بر اساس داده‌های موجود در ایالات متحده آمریکا، شناسایی اشتباه شاهدان عینی سهم قابل‌توجهی از موارد تبرئه پس از محکومیت را به خود اختصاص داده و به‌عنوان یکی از علل اصلی این پدیده شناخته می‌شود. برای مثال، طبق گزارش سالانه دفتر ملی ثبت تبرئه‌شدگان آمریکا، شناسایی اشتباه توسط شاهدان عینی، عامل ۷۱ درصد از ۳۴۷۸ تبرئه است که در ایالات متحده آمریکا تا پایان سال ۲۰۲۳ به محکومان بی‌گناه، اعطا شده است (The National Registry of Exonerations, 2024, p.6).

در نظام دادرسی اتهامی، «پرسش متقابل از شاهد»^۱ به‌عنوان یکی از ابزارهای اصلی کشف حقیقت، نقش مهمی در ارزیابی اعتبار شهادت ایفا می‌کند. تا جایی که جان هنری وایگمور، حقوق‌دانان آمریکایی آن را «بزرگ‌ترین موتور قانونی اختراع‌شده برای کشف حقیقت» می‌نامد (Wigmore, 1923, p. 27). با این حال، کارآمدی پرسش متقابل در مواجهه با خطاهای سهوی و غیرعمدی شاهد محل تردید بوده و با چالش‌هایی مهم روبرو است و کارکردی دولبه دارد؛ به عبارتی، اگرچه می‌تواند به احراز واقعیت کمک کند، گاه در جهت معکوس حرکت کرده و به نتیجه‌ای ضد آن منجر می‌شود. برخی پژوهش‌های روان‌شناسی قضایی و تجربی درباره خطاپذیری حافظه شاهدان نشان می‌دهد که شهادت نادرست در بسیاری از موارد نه از سر سوءنیت، بلکه معلول خطاها و سوگیری‌های شناختی، شرایط نامناسب مشاهده، اثرات ناشی از استرس شاهد و شیوه‌های شناسایی مظنونان است (Loftus & Wells, 1984; Wells & Olson, 2003) در چنین شرایطی، پرسش متقابل لزوماً قادر به آشکارسازی خطا نخواهد بود. وکیلی که با شدت بزه‌دیده یا شاهد عینی را به پرسش می‌کشد، ممکن است به طور ناخواسته با پرسش‌های القائی خود موجب افزایش فشار روانی و تعمیق اشتباهات شاهد یا سرکوب اطلاعات مفید شود. (Loftus, 2005)

افزون بر این، کارکرد اصلی پرسش متقابل، افشای دروغ‌گویی و تناقض‌گویی است، در حالی که شاهدان عینی با حسن نیت، دروغگو که نیستند، بلکه آنها به صحت تصویر ذهنی خود از واقعه جنایی باور دارند و ممکن است چنین باوری نادرست و خلاف واقعیت باشد. یافته‌های تجربی نشان می‌دهد که بین «میزان اطمینان شاهد»^۲ و «دقت واقعی شناسایی»^۳ او همبستگی ضعیفی وجود دارد؛ یعنی شاهد با حسن نیت ممکن است با قاطعیت صددرصدی، اما به طور کاملاً اشتباه، فرد بی‌گناهی را به عنوان مظنون شناسایی کند. (National Research Council, 2014; Albright & Garrett, 2022) شاید بزرگ‌ترین محدودیت نظام اتهامی در اینجاست که تصمیم‌گیرندگان، به‌ویژه اعضای هیئت منصفه یا قضات ناآشنا با خطاپذیری حافظه انسان (بزرگمهر، ۱۳۹۰، ص. ۱۳۶)، اطمینان و قاطعیت شاهد در ادای شهادت را به اشتباه، نشانه‌ای از درستی و دقت اظهارات او تلقی کرده و قادر به تفسیر درست نشانه‌های خطای حافظه نیستند. (Wells et al., 2020) در نتیجه، نظام دادرسی اتهامی در مواجهه با شناسایی نادرست متهمان که علت اصلی بسیاری از محکومیت‌های نادرست است، با محدودیت‌های ساختاری و ذاتی عمیقی روبرو است.

در مقابل، در نظام‌های تفتیشی، ارزیابی ادله عموماً در چارچوب «اقناع وجدانی قاضی» و بر اساس مجموعه‌ای از قرائن و ادله صورت می‌گیرد. در این الگو، دادرس مکلف به کشف حقیقت است و شهادت شاهد عینی به‌تنهایی، به‌ندرت مبنای صدور

¹ Cross-examination

² Confidence

³ Accuracy

حکم قرار می‌گیرد. این ویژگی ساختاری، تا اندازه زیادی از اتکای بیش از حد به شناسایی شاهد می‌کاهد. با این وجود، شواهد نشان می‌دهد که این نظام‌ها نیز در برابر خطای شناسایی مصونیت کامل ندارند. برای مثال، طبق آیین دادرسی کیفری آلمان، ارزیابی کلی تمام ادله بایستی منجر به نتیجه‌گیری بدون تناقض شود؛ بنابراین، اظهار شاهد می‌تواند آغازگر تحقیقات در خصوص مظنون باشد و حتی ممکن است به‌عنوان دلیل، اهمیت داشته باشد؛ اما در صورت وجود ادله دیگر، به‌تنهایی برای صدور حکم، کافی تلقی نخواهد شد (Leuschner et al., 2020, P. 687).

با این حال، طبق مطالعه مرکز جرم‌شناسی آلمان^۱، شناسایی نادرست متهم توسط شهود به عنوان یکی از عوامل اصلی محکومیت‌های نادرست در ۱۷ پرونده مورد بررسی ذکر شده است؛ هرچند گنجاندن موارد «طرح اتهام واهی» ذیل عنوان خطای شاهدان عینی، از دقت آماری این پژوهش می‌کاهد، چرا که شهادت نادرستی که بر پایه خطای شناختی شاهد رخ می‌دهد، ماهیتی کاملاً با اتهام‌زنی نادرست که اساساً از جرمی که هرگز رخ نداده سخن می‌گوید، تفاوت دارد. با غریبالگری این آمار، مشخص می‌شود که تنها در دو پرونده (هر دو با موضوع سرقت)، خطای واقعی در شناسایی رخ داده است که عامل اصلی آن نیز شباهت ظاهری فوق‌العاده میان متهم بی‌گناه و مجرم واقعی بود. در یکی از این دو پرونده، متهم بی‌گناه هشت سال از عمر خود را به جرم سرقتی که مرتکب نشده بود در حبس گذراند؛ در این واقعه، به‌رغم شهادت شهود متعدد مبنی بر عدم حضور متهم در صحنه جرم و حضور او در فاصله ۳۵۰ کیلومتری از آن، دادگاه بر اساس نظر یک کارشناس تن‌پیمایی (انسان‌شناختی) که با تکیه بر تحلیل هندسه و شکل گوش‌های مظنون در فیلم دوربین مداربسته بانک، وی را مرتکب واقعی قلمداد کرده بود، حکم محکومیت را صادر کرد (Grunewald, 2023, P. 240).

البته بزه‌دیده جرم نیز ممکن است با انگیزه‌های گوناگون، به‌صورت عمدی اقدام به ارائه اظهارات و شهادت نادرست کند. در این زمینه، ذکر این نکته مهم است که انگیزه‌های رایجی مانند انتقام یا خصومت شخصی، لزوماً عامل اصلی اتهام واهی نیستند، بلکه گاهی، افراد در پی جلب توجه بوده و قصد مشخصی برای آسیب‌رساندن به متهم نداشته‌اند. بازبینی این گونه پرونده‌ها معمولاً در پی اذعان بزه‌دیده به نادرستی اتهام یا در نتیجه تحصیل ادله جدید صورت می‌گیرد. از جمله ویژگی‌های پرونده‌های مربوط به جرائم جنسی - که طرح اتهام واهی در آن‌ها بیشتر گزارش شده است - می‌توان به طولانی بودن فرایند دادرسی در مراحل بدوی و تجدیدنظر و نیز تحمل حبس طولانی مدت افراد بی‌گناه اشاره کرد (Leuschner et al., 2020, p. 687). شهادت نادرست توسط شاهد و طرح اتهام واهی توسط بزه‌دیده جرم که علت ۵۹ درصد از محکومیت‌های بی‌گناهان در ایالات متحده آمریکا به شمار می‌آید (The National Registry of Exonerations, 2024, p. 6)، در آلمان نیز برجسته‌تر از دیگر علل محسوب می‌شود. با این حال با توجه به فقدان آمار رسمی در خصوص علل وقوع محکومیت بی‌گناهان، بیشتر یافته‌ها بر اساس مطالعات موردی توسط وکلای مدافع و یا روان‌پزشکان قانونی است.

برخی مطالعات موردی نیز حاکی از آن است که در مواردی، حتی با وجود ادله تبرئه‌کننده، روایت اولیه بزه‌دیده مورد پذیرش قرار گرفته و به محکومیت نادرست انجامیده است. مطالعه‌ای که توسط مرکز جرم‌شناسی در آلمان صورت گرفته است، نشان‌دهنده ۱۲ مورد طرح اتهام واهی بوده است (Leuschner et al., 2020) که در ۱۱ مورد از آن‌ها، دختران یا زنان، یکی از بستگان یا آشنایان خود را به سوءرفتار جنسی متهم کردند که هرگز رخ نداده بود. اگرچه در برخی از پرونده‌ها، ادله فیزیکی نیز

¹ Kriminologische Zentralstelle

ارائه می‌شد؛ برای مثال بزه‌دیده به ادله‌ای مانند ایمیل ساختگی، پیامک‌های ساختگی و زخم‌هایی که توسط خود بزه‌دیده ایجاد شده بود، استناد می‌کرد و ادله پزشکی و روانپزشکی، خلاف آن را تأیید می‌کرد؛ اما مؤلفه روایی و در واقع ادعای بزه‌دیده، قوی‌تر بود و مورد توجه بیشتری قرار می‌گرفت. نکته جالب توجه آن است که اکثر پرونده‌ها، طرح اصلی یکسانی داشتند: یک بزه‌دیده آسیب‌پذیر ادعا می‌کند که توسط یک بزرگسال (اغلب با سابقه کیفری قبلی)، آسیب دیده است و به نظر می‌رسد که دادستان‌ها و قضات، به این روایت اصلی باور داشته و مایل به نادیده گرفتن ادله تبرئه‌کننده هستند؛ برای مثال در مواردی، بزه‌دیده ادعا می‌کرد که توسط چندین مرتکب، مورد تجاوز قرار گرفته است اما نظریه‌های پزشکی قانونی، باکره بودن وی را اثبات می‌کرد که قضات این نظریات را مورد توجه قرار ندادند (Schwenn, 2010, P. 706). اگر تناقضی نیز در اظهارات بزه‌دیده وجود داشته باشد، اغلب به عنوان نتیجه شرایط روانی مانند اختلال اضطراب پس از سانحه^۱ توجیه می‌شود و ظنی نسبت به وی در ذهن قاضی شکل نمی‌گیرد. یکی از وکلای مدافع متخصص در این نوع پرونده‌ها، اشاره می‌کند که یکی از شاخص‌های محکومیت نادرست، مشارکت نهادهای حمایت از بزه‌دیدگان در شکل‌گیری روایت‌های افراد بزه‌دیده، از جرمی است که هرگز به وقوع نپیوسته است. چنین روایت‌های چارچوب‌بندی شده، نیروی تعیین‌کننده‌ای دارند و نظام دادرسی با توجه به فرهنگ قضایی حاکم، آماده است تا روایت بزه‌دیده را بی‌عیب و نقص نشان دهد و حتی در صورت امکان، امارات وقوع سوءاستفاده را به وجود آورد (Schwenn, 2010, p. 706).

یکی از موارد اتهام‌زنی نادرست، پرونده ناد اسلم در انگلستان است (Aslam v Regina, 2014). در این پرونده، آقای اسلم بر اساس ادعاهای همسر خود، به ارتکاب چند فقره تجاوز محکوم شد. در مرحله تجدیدنظر، دو شاهد شهادت دادند که شاکی نزد آنان اذعان کرده است در جریان دادرسی، شهادت خلاف واقع ارائه داده است. یکی از این شهود اظهار داشت که انگیزه وی از طرح این اتهام، تمایل به اقامت طولانی‌تر در انگلستان، برخلاف خواست آقای اسلم، بوده است. دادگاه تجدیدنظر با احراز اینکه ادله جدید دلالت بر نادرستی اتهامات پیشین دارد، حکم محکومیت را نقض و آقای اسلم را تبرئه کرد. پرونده هورست آرنولد^۲ نمونه‌ای برجسته از محکومیت نادرست ناشی از اتهام‌زنی نادرست بزه‌دیده در آلمان است. آرنولد، معلم زیست‌شناسی، در سال ۲۰۰۱ توسط همکارش متهم به تجاوز جنسی شد. بر اساس ادعای شاکی، او در سال ۲۰۰۲ محکوم و به پنج سال حبس محکوم گردید و با وجود اصرار بر بی‌گناهی، پنج سال را در زندان سپری کرد. پس از آزادی، تناقض‌هایی در روایت شاکی پدیدار شد که زمینه‌ساز تجویز بازبینی پرونده شد. در نهایت، در سال ۲۰۱۱ دادگاه، هورست آرنولد را بی‌گناه شناخت و او را از اتهام تجاوز تبرئه کرد. وی در سال ۲۰۱۲، اندکی پس از تبرئه، درگذشت (<https://www.registryofexonerations.eu>).

به‌عنوان مثال دیگر، پرونده اوترو^۳ یکی از فاحش‌ترین خطاهای قضایی شناخته‌شده در فرانسه است. این پرونده زمانی آغاز شد که اداره خدمات اجتماعی نگرانی‌هایی درباره یک خانواده مطرح کرد و گزارش داد که کودکان، رفتارهای بسیار نگران‌کننده‌ای را که از سوی افراد بالغ نسبت به آن‌ها انجام شده بود، بازگو می‌کردند. والدین این خانواده^۴ در ادامه به سوءاستفاده جنسی از فرزندان محکوم شدند و تحقیقات گسترده‌تری آغاز شد که بیش از ۴۰ بزرگسال را دربر گرفت و ادعا شد بیش از ۵۰ کودک مورد سوءاستفاده قرار گرفته‌اند. نخستین محاکمه در سال ۲۰۰۴ برگزار شد؛ در این مرحله ۱۷ نفر تحت

^۱ Post traumatic stress disorder

^۲ Horst Arnold

^۳ Outreau case

^۴ Thierry Delay and Myriam Badaoui

پیگرد قرار گرفتند که ده نفر محکوم و زندانی شدند. چهار نفر از محکومان از حق تجدیدنظر صرف نظر کردند. شش نفر دیگر علیه حکم خود اعتراض کردند که از این شش نفر، دو نفر دوباره به زندان بازگشتند و چهار نفر پس از سپری کردن دوران محکومیت آزاد شدند. در جریان محاکمه تجدیدنظر در نوامبر ۲۰۰۵، مادری که نخستین اتهامات را مطرح کرده بود، اعلام کرد که دروغ گفته است؛ همچنین شش متهمی که نسبت به حکم خود تجدیدنظر کرده بودند، تبرئه شدند و سه کودک نیز اظهارات قبلی خود را پس گرفتند. با وجود اینکه هیئت منصفه در دسامبر ۲۰۰۵ هر شش نفر را بی گناه شناخت، این پرونده کاستی‌های جدی در رسیدگی به ادله، به‌ویژه اظهارات کودکان، و پیامدهای طولانی مدت بازداشت پیش از محاکمه را برجسته کرد؛ بسیاری از متهمان سال‌ها در بازداشت موقت به‌سر بردند و یکی از متهمان، فرانسوا مورماند، در این بازه درگذشت (Wilson, 2024).

نظام دادرسی اتهامی در مقایسه با نظام دادرسی تفتیشی، با اعطای قدرت گسترده به دادستان در امر تحصیل شهادت و حتی امکان نفوذ قابل توجه در تحقیقات پلیس، خطر ارائه شهادت نادرست را افزایش می‌دهد و در نتیجه احتمال محکومیت افراد بی گناه را بالا می‌برد. با این حال این نظام در موقعیت بهتری برای انجام اقدامات اصلاحی قرار دارد؛ زیرا اجازه می‌دهد شاهد تحت پرسش متقابل قرار گیرد و با متهم مواجه شوند. افزون بر این، در بسیاری از ایالت‌های آمریکا، سوابق کیفری قبلی شاهد و هرگونه اظهارات پیشین او، از جمله اظهارات متناقض ارائه شده به پلیس، در اختیار متهم قرار می‌گیرد تا از آن در جهت تقویت بازجویی متقابل استفاده کند (Roach, 2010, p. 396).

۲. اقرار نادرست متهم

اقرار نادرست متهم، یکی از مهم‌ترین علل محکومیت بی گناهان در نظام‌های دادرسی کیفری به شمار می‌رود. اهمیت این عامل از آن جهت است که اقرار، به‌ویژه در نظام‌های دادرسی اتهامی، از قوی‌ترین ادله اثبات جرم محسوب می‌شود و تأثیر چشمگیری بر تصمیم‌گیری دادگاه، به‌ویژه هیئت منصفه، دارد. به همین دلیل، انکار پس از اقرار و اثبات نادرستی آن در مراحل پسامحکومیت، به سختی پذیرفته می‌شود. همان‌طور که دیوان عالی ایالات متحده آمریکا بیان کرده است: «اقرار، مانند هیچ مدرک دیگری نیست. در واقع، اعتراف خود متهم احتمالاً اثبات‌کننده‌ترین و مخرب‌ترین دلیلی است که می‌تواند علیه او پذیرفته شود. اقرار، تأثیر عمیقی بر هیئت منصفه و تصمیم‌گیری آن دارد، به‌طوری که ممکن است به طور قابل توجهی، بعدها حتی در صورت انکار متهم در صحت آن تردید نکنیم؛ زیرا این اعترافات به دلیل جزئیاتشان بسیار قابل اتکا بوده‌اند» (Arizona v. Fulminante, 1991, p. 296).

در نظام‌های مبتنی بر الگوی اتهامی، ساختار طرفین محور دادرسی و جایگاه محوری دادستان، زمینه‌هایی را فراهم می‌کند که می‌تواند به بروز اقرارهای نادرست بینجامد. یکی از مهم‌ترین این زمینه‌ها، نهاد «پذیرش اتهام»^۱ یا توافق با دادستان است که طی آن، متهم در ازای پذیرش مجرمیت، از امتیازاتی مانند کاهش مجازات برخوردار می‌شود. اگرچه این سازوکار در راستای کارآمدسازی فرایند دادرسی طراحی شده است، در عمل می‌تواند متهمان بی گناه را نیز، به‌ویژه در مواجهه با خطر مجازات‌های سنگین یا فرایندهای طولانی، به پذیرش نادرست اتهام سوق دهد. داده‌های موجود در ایالات متحده آمریکا نشان می‌دهد که

^۱ Guilty plea

بخشی قابل توجه از تبرئه‌های پس از محکومیت، با اقرارهای نادرست یا پذیرش اتهام مرتبط بوده‌اند. برای مثال، طبق آخرین گزارش سالانه دفتر ملی ثبت تبرئه‌شدگان آمریکا، از ۱۵۳ تبرئه‌ای که در سال ۲۰۲۳، قطعی شده، ۳۲ پرونده مربوط به این موارد بوده است (The National Registry of Exonerations, 2024, p. 4). در واقع الگوی دادرسی اتهامی، با تأکید بر طرفین محور بودن رسیدگی، خطر وقوع محکومیت افراد بی‌گناه را فراهم می‌آورد و فرد متهم را در موقعیت سختی برای اثبات کذب بودن اقرار وی در مرحله پسامحکومیت، قرار می‌دهد. به عبارت دیگر برخلاف نظام دادرسی تفتیشی، اقرار متهم توسط قاضی مورد صحت سنجی قرار نمی‌گیرد و این اقرار می‌تواند به تنهایی مبنای محکومیت افرادی باشد که ممکن است به دلایل گوناگون، اقرار کذب ارائه دهند (Roach, 2010, p.396). هم‌چنین با توجه به طولانی بودن و پیچیدگی مرحله محاکمه در نظام‌های دادرسی اتهامی، پذیرش جرم از طریق معامله اتهام^۱ می‌تواند مطمئن‌ترین راه گریز از ورود به چرخه نظام عدالت کیفری و بازگشت سریع به خانواده و زندگی عادی باشد. این عامل در کنار جایگاه و اختیارات بسیار دادستان در نظام دادرسی اتهامی، می‌تواند باعث محکومیت افراد بی‌گناه شود.

تمایز میان «اقرار» به عنوان یکی از ادله سنتی اثبات جرم و «پذیرش اتهام» به عنوان یک نهاد توافقی، در این زمینه حائز اهمیت است. در حالی که اقرار در چارچوب کلاسیک حقوق کیفری باید در کنار سایر ادله ارزیابی شود، پذیرش اتهام توافقنامه‌ای رسمی با متهم است که غالباً به صورت مستقیم به صدور حکم محکومیت می‌انجامد و نقش نظارتی دادگاه در ارزیابی ماهوی آن محدودتر است. این ویژگی، خطر پذیرش اقرارهای نادرست را افزایش می‌دهد. مقایسه کشورهای دارای نظام دادرسی اتهامی، نشان‌دهنده این است که حدود اجرای معامله اتهام در هر یک از آن‌ها، متفاوت است. برای مثال در ایالات متحده آمریکا، معمولاً هیچ محدودیتی برای انواع پرونده‌هایی که می‌تواند مورد توافق قرار گیرند وجود ندارد. حتی یک متجاوز سریالی یا کسی که متهم به قتل است و با حکم اعدام احتمالی مواجه است، ممکن است با معامله‌ای که دامنه مجازات را کاهش می‌دهد، به مجازاتی خفیف‌تر محکوم شود و حتی در خصوص مجازات جایگزین نیز محدودیتی وجود ندارد (Pizzi & Montagna, 2004. P.438). اما در انگلستان و ولز، کاهش مجازات از طریق معامله اتهام، توسط قضات مطابق با دستورالعمل‌هایی تحت عنوان دستورالعمل صدور حکم اعطا می‌شود. این دستورالعمل‌ها حداکثر، یک‌سوم مجازات اولیه را کاهش می‌دهند، به شرطی که متهم در اولین زمان ممکن، اتهام را قبول نماید (Helm, 2023, p. 205).

از طرف دیگر، در آلمان، طی بررسی که صورت گرفته است، یک‌ششم پرونده‌های مورد بررسی با اقرار نادرست مرتبط بوده‌اند (Leuschner et al., 2020). درواقع، شیوه‌های بازجویی نیز در شکل‌گیری اقرارهای نادرست نقش تعیین‌کننده دارند. مطالعات نشان داده است که افراد دارای آسیب‌پذیری‌های روانی، کودکان و نوجوانان، بیش از سایرین در معرض پذیرش نادرست اتهام قرار دارند، به‌ویژه زمانی که بازجویی‌ها با فشار روانی، خستگی یا تکنیک‌های القایی همراه باشد (Volbert, 2013). در نتیجه، باهدف کاهش خطر بروز اقرار نادرست، قانون آیین دادرسی کیفری آلمان^۲ برخی از روش‌های بازجویی؛ مانند اخذ اقرار با استفاده از سوءرفتار و یا خستگی ناشی از آن، همچنین آزار جسمی، تجویز مواد مخدر، شکنجه، فریب یا

^۱ Plea Bargaining

^۲ StPO § 136(a)

هیپنوتیزم را ممنوع اعلام کرده است و اظهاراتی را که با استفاده از اعمال مذکور تحصیل شده است، حتی در صورت رضایت متهم، غیرقابل استناد می‌داند.

در کشورهای دارای نظام دادرسی تفتیشی، اگرچه اقرار از تقدم و جایگاه انحصاری نسبت به ادله دیگر برخوردار نیست، در مواردی که دلیلی غیر از اقرار موجود نیست، غالباً توسط کنشگران نظام عدالت کیفری، مهم تلقی می‌شود و در برخی موارد، افراد صرفاً با استناد به اقرار محکوم می‌شوند. به عنوان مثال، در آلمان اقرار دلیلی است که باید توسط دادستان و قاضی، با در نظر گرفتن ادله دیگر، مورد توجه قرار گیرد و به تنهایی قابلیت استناد ندارد. باین حال دادستان و قاضی به صلاح دید خود می‌توانند از اقرار به عنوان منبئی برای صدور کیفرخواست و یا حکم محکومیت، استفاده کنند، حتی اگر متهم پس از اقرار، از آن رجوع کند (Grunewald, 2014).

همچنین بایستی از نهاد معامله اتهام و در واقع، اقرارهای توافقی نیز سخن به میان آورد. باید توجه داشت در نظام دادرسی تفتیشی، نه دادستان و نه قاضی، اختیاری برای تصمیم‌گیری در مورد نوع حقیقتی که به دادگاه ارائه می‌کنند، ندارند؛ لذا برخلاف نظام دادرسی اتهامی، محدوده کم‌تری به معامله اتهام، اختصاص می‌یابد. اگرچه معامله اتهام در هر دو نظام دادرسی وجود دارد؛ اما تفاوت‌های قابل توجهی درباره انواع پرونده‌هایی که می‌توانند به طور غیررسمی حل و فصل شوند، وجود دارد؛ در ایالات متحده آمریکا، دادستان‌ها و وکلای مدافع می‌توانند در هر مرحله از فرایند دادرسی در مورد هرگونه اقرار به هر جرمی، به توافق برسند و در عین حال کنشگران اروپایی، اختیارات بسیار کم‌تری در این زمینه دارند.

رایج‌ترین شکل پذیرش اتهام که در سراسر اروپا شناخته شده است، «قرار کیفری»^۱ نام دارد که به موجب آن، دادستان یک حکم با میزان مجازات مشخص، بدون برگزاری جلسه رسیدگی در دادگاه، به متهم پیشنهاد می‌کند. اگر متهم یا وکیل وی، در مهلت معین (معمولاً ۱۰ الی ۳۰ روز) خواستار برگزاری جلسه رسیدگی در دادگاه نشود، قرار کیفری نهایی شده و جایگزین حکم صادر شده توسط دادگاه می‌شود (Enescu, 2019).

دو تفاوت مهم میان قرار کیفری و معامله اتهامی که در نظام دادرسی اتهامی صورت می‌گیرد، وجود دارد. در ایالات متحده آمریکا، خردترین جرائم تا شدیدترین جرائم را می‌توان با معامله اتهام خاتمه داد. در حالی که قرارهای کیفری در کشورهای اروپایی، صرفاً درباره جرائمی که مجازات آن‌ها حداکثر یک سال است، مورد استفاده قرار می‌گیرد (Enescu, 2019). افزون بر این، اگر متهم اصرار داشته باشد که پرونده وی در دادگاه مطرح شود و جلسه رسیدگی تشکیل شود، رویه اروپایی به دادستان‌ها و قضات اجازه نمی‌دهد که متهم را با مجازات بسیار شدیدتری تهدید کنند تا قرار کیفری را بپذیرد. اما دیوان عالی ایالات متحده آمریکا، در پرونده‌ای^۲، این کار را مغایر با قانون اساسی ندانست. طبق قوانین کشورهای اروپایی که پیرو نظام دادرسی تفتیشی هستند، از دادستان انتظار می‌رود که پرونده را به صورت منطقی به دادگاه ارائه دهد و عوامل مخففه و ادله تبرئه‌کننده^۳ را مورد توجه قرار دهد؛ لذا هیچ دادستانی نمی‌تواند قرار کیفری صادر کرده و سپس متهم را تهدید نماید که اگر پرونده در دادگاه رسیدگی شود، به مجازات شدیدتری محکوم خواهد شد؛ زیرا این امر انتقام‌جویی غیرقابل توجیه علیه متهمی است که قرار کیفری را نپذیرفته و می‌تواند دادستان را در معرض اتهام سوءاستفاده از قدرت قرار دهد. همچنین یک متهم در اروپا کم‌تر

¹ Penal Order

² Bordenkircher v. Hayes, 434 U.S. 357 (1978)

³ Exculpatory evidence

تحت فشار قرار می گیرد تا به نادرستی اقرار کند و هرگاه که وی قرار کیفری پیشنهادی دادستان را بپذیرد، خواهد توانست از مزیت های قرار کیفری مانند عدم برگزاری محاکمه علنی با پوشش مطبوعاتی گسترده و صرفه جویی در هزینه های مانند حق الوکاله وکیل مدافع، بهره مند شود (Grunewald, 2023: 240).

اگر متهم قرار کیفری را بپذیرد و درعین حال ادعای بی گناهی داشته باشد، مقررات کشورهای اروپایی به خصوص کنوانسیون اروپایی حقوق بشر^۱، به دادگاه اجازه نمی دهد که این واقعیت را نادیده بگیرد. در واقع هرگونه حل و فصل پرونده خارج از دادگاه و بدون جلسه رسیدگی، در صورتی مجاز است که متهم حقایق مربوطه را پذیرفته و ادعای بی گناهی نداشته باشد (Gillie ron, 2010). چرا که نادیده گرفتن ادعای وی، در تضاد با فرض برائت مندرج در بند دوم ماده ششم کنوانسیون اروپایی حقوق بشر است.

به طور خلاصه، در کشورهای دارای نظام دادرسی تفتیشی، اقرار توافقی تنها در جرائم خُرد مجاز است. از آنجا که بسیاری از محکومیت های نادرست، نتیجه دادرسی های اختصاری و سریع هستند، این تفاوت ساختاری می تواند توضیح دهد که چرا در اروپا اغلب تبرئه ها مربوط به پرونده های جرائم سبک است و به ندرت در جرائم شدید مشاهده می شود (Killias, 2008). با توجه به اینکه در کشورهایی مانند آلمان، بیش از دو سوم پرونده های کیفری با صدور قرارهای کیفری خاتمه می یابند، خطر وقوع محکومیت های نادرست از این طریق افزایش می یابد. بنابراین، اتخاذ راهکارهای مؤثر برای ارتقای دقت و کیفیت تصمیم گیری دادگاه ها و همچنین بهبود شیوه تحلیل داده ها توسط اداره آمار فدرال، از اهمیت بسزایی برخوردار است (Enescu, 2019).

۳. عیوب ادله کارشناسی

با تخصصی تر شدن موضوعات کیفری، اتکای مراجع قضایی به نظریه کارشناسان در حوزه های مختلف، به ویژه پزشکی قانونی، به طور چشمگیری افزایش یافته است. اگرچه هدف از این اتکا، کمک به کشف حقیقت است، اما در عمل، نظریه های کارشناسی صرف نظر از نوع نظام دادرسی، در مواردی به یکی از عوامل مؤثر در محکومیت بی گناهان تبدیل شده اند.

در نظام های دادرسی اتهامی، بخش قابل توجهی از ادله کارشناسی، به ویژه در حوزه پزشکی قانونی، توسط نهادهای وابسته به دولت و در ارتباط نزدیک با پلیس و دادستانی به دست می آید. این وضعیت، خطر نفوذ پلیس و دادستان و نیز سوگیری در فرایند ارائه و تفسیر ادله را افزایش می دهد (Findley, 2011-2012, p. 915). اظهار نظر متخصصان پزشکی قانونی، به عنوان مهم ترین نوع نظریه های کارشناسی که در دادرسی کیفری به کار می رود، ۲۴ درصد از موارد تبرئه پس از محکومیت قطعی در ایالات متحده آمریکا را به خود اختصاص داده است. اگرچه در این نظام، متهم از حق به چالش کشیدن نظریه کارشناس و ارائه نظر کارشناسی متقابل برخوردار است^۲، اما بهره مندی مؤثر از این حق، در عمل به امکانات مالی و دسترسی به منابع تخصصی وابسته است و نیازمند کمک های مالی دولتی خواهد بود که در بسیاری از موارد در اختیار فرد قرار نمی گیرد. دیوان عالی ایالات متحده آمریکا نیز در پرونده ای، لزوم تخصیص بودجه را برای استفاده از متخصص پزشکی قانونی توسط متهم، به

¹ European Convention on Human Rights

² Federal Rules of Evidence, Rule 702

رسمیت شناخت و آن را یکی از ملزومات اصول دادرسی منصفانه دانست.^۱ باوجود پذیرش ماهیت این حق برای متهم، اجرای صحیح آن همچنان با مشکلاتی مواجه است؛ در نتیجه، نابرابری در دسترسی به کارشناسان مستقل می‌تواند به تثبیت ادله معیوب علیه متهمان بی‌گناه منجر شود.

در مقابل، در نظام‌های تفتیشی، کارشناسان غالباً توسط قاضی منصوب می‌شوند و در چارچوبی ظاهراً بی‌طرفانه به ارائه نظر تخصصی می‌پردازند. با این حال، این ساختار نیز خالی از اشکال نیست. مطابق آیین دادرسی کیفری فرانسه^۲، کارشناس متخصص توسط قاضی پرونده منصوب شده و یا طرفین دعوا آن را انتخاب می‌نمایند. استفاده از کارشناس توسط قاضی، برای بررسی نکات خاص فنی موجود در پرونده صورت می‌گیرد و کارشناس وظیفه‌ای جز بیان نقطه‌نظر تخصصی خود ندارد. اما در عمل ممکن است در برخی موارد، گزارش کارشناس به‌عنوان دلیل متقن ارتکاب جرم توسط شخص خاصی در نظر گرفته شود و قضات تمایل زیادی به پذیرش آن دارند، حتی پیش از این که تحقیقات رسمی پلیس به پایان برسد. در واقع طبق قوانین فرانسه، گزارش متخصص به‌خودی‌خود، از ادله قابل اتکا به شمار می‌رود (Robins, 2023, p. 25) و قضات بر این باورند که کارشناسان افراد مستقلی هستند که صرفاً بر جست‌وجوی حقیقت عینی و واقعی تمرکز می‌کنند. چنین اعتمادی، به‌ویژه در مواردی که قاضی سابقه همکاری با کارشناس خاصی داشته باشد، ممکن است به شکل‌گیری سوگیری‌های تأییدی و کاهش دقت در ارزیابی انتقادی ادله و در نتیجه، وقوع خطاهای قضایی بینجامد.

البته همانطور که قبلاً نیز بدان اشاره شد، طرفین دعوا نیز می‌توانند با استفاده از نظریه کارشناسان غیردولتی، ادعای خود را مطرح کنند. اما در هر حال، قضات ارزش اثباتی این نوع نظریات را کم‌تر از کارشناسان دولتی محسوب می‌کنند، حتی اگر تخصص این نوع کارشناسان، در موضوع خاصی بیشتر باشد؛ لذا قضات، گزارش‌های کارشناسی را به‌عنوان حقایق واقعی می‌شناسند و در تصمیم نهایی خود، به آن استناد می‌کنند. در این شرایط نظریه کارشناس می‌تواند کل فرایند دادرسی را به‌خصوص با در نظر گرفتن این واقعیت که قضات به‌طور کلی دانش لازم برای رد نتیجه‌گیری‌های کارشناسی را ندارند، تحت الشعاع قرار دهد. همچنین دانش علمی با توجه به پیشرفت روزافزون علوم، دائماً در حال توسعه و تغییر دائمی است و برخلاف تصمیم قضایی که باید نهایی و قطعی باشد، احتمالاً دارای قطعیت پیوسته نخواهد بود. این مسئله در کنار اتکای بیش از حد قضات به نظریات کارشناسان در صدور آرا کیفری، احتمال محکومیت افراد بی‌گناه را افزایش خواهد داد.

در آلمان نیز موضوع تأثیر نظرات کارشناسان بر تصمیمات قضایی، مورد بحث قرار گرفته است. قضات آلمانی مطابق بند ۲۶۲ قانون آیین دادرسی کیفری، در تصمیم‌گیری و صدور حکم مستقل هستند و در زمینه‌های مختلف علمی به نظریه‌های کارشناسان توجه می‌کنند اما موظف به پیروی از نظر کارشناس نیستند. هرچند که در عمل مشخص شده است قضات معمولاً از نظرات کارشناسان تبعیت می‌کنند که رایج‌ترین آن‌ها نظریات روانشناسی و روانپزشکی است. همانطور که قبلاً نیز بدان اشاره شد، اتهام‌زنی نادرست عمدی یا غیرعمدی، یکی از عوامل محکومیت بی‌گناهان در آلمان است که به صورت قابل ملاحظه‌ای با ارزیابی ناکافی یا ضعیف کارشناسان مرتبط است (Leve et al., 2022). در سال ۱۹۹۹، تصمیمی از دیوان دادگستری فدرال، صراحتاً الزامات نظریه کارشناسی را برای ارزیابی روانشناسانه شهادت شاهد یا ادعای بزه‌دیده، بیان کرد (BGH, 30.07.1999, 1 StR 618/98). قبل از صدور این الزامات، چندین پرونده ادعای سوءاستفاده جنسی از کودکان در اواسط دهه ۱۹۹۰ مطرح شد که بعدها والدین پس از طی مدتی حبس و متعاقب بازپس‌گیری ادعا توسط کودکان، آزاد شدند (Robins, 2023, P.47).

^۱ Ake v. Oklahoma, 470 U.S.68, 82 (1985)

^۲ CPP, Art 156

اگرچه در واقع هیچ تغییری در الزامات نظریه کارشناسی ایجاد نشده است؛ اما این تصمیم برای کاهش استفاده از روش‌های نامناسب ضروری بوده است. به عبارت دیگر این تصمیم بنیادین، سبب آن شد که قضات درباره نظرات کارشناسان در زمینه‌های علمی، دقت بیشتری کرده و اعتماد کامل خود را معطوف به آن‌ها نکنند.

هلند نیز به‌عنوان یکی دیگر از کشورهای تابع نظام دادرسی تفتیشی، سابقه محکومیت افراد بی‌گناه در نتیجه نظریه نادرست یا غیردقیق کارشناس را داشته است. در یکی از مهم‌ترین موارد، پرستاری^۱ در بیمارستان لاهه در سال ۲۰۰۱، با مرگ یک نوزاد، مورد سوءظن قرار گرفت که منجر به بررسی سایر مرگ‌هایی شد که در طول شیفت وی در بیمارستان اتفاق افتاده بود. مقامات بیمارستان معتقد بودند که یک الگوی مشکوک میان مرگ بیماران با حضور آن پرستار در همان زمان، وجود دارد. طی رسیدگی به این پرونده، کارشناسان با تجزیه و تحلیل آماری استفاده کردند تا استدلال کنند که احتمال این تعداد مرگ و میر در طول شیفت کاری یک پرستار کم است. لذا ارتباط منطقی و قطعی بین این مرگ‌ها و حضور پرستار را محرز دانستند و در سال ۲۰۰۳، وی به هفت مورد قتل و سه مورد شروع به جرم قتل، متهم شد. در حالی که پرونده دادستانی به شدت بر ادله آماری معیوب و نظریه‌های کارشناسی متکی بود، پرستار مذکور به حبس ابد بدون امکان آزادی مشروط، محکوم شد. با گذشت زمان، شک و تردید در مورد اعتبار ادله آماری افزایش یافته و کارشناسان مستقل و غیردولتی مجدداً داده‌ها را ارزیابی کردند که منجر به یافتن نقص‌های قابل توجهی در تجزیه و تحلیل‌های قبلی شد. آن‌ها استدلال کردند که روش‌های آماری مورد استفاده، نامناسب بوده و نتیجه‌گیری‌ها از نظر علمی، معتبر محسوب نمی‌شوند. هم‌چنین بررسی‌های جدید پزشکی نشان داد که می‌توان مرگ‌ها را با دلایل طبیعی توجیه کرد. در سال ۲۰۰۹ دیوان عالی هلند دستور بازبینی این پرونده را صادر کرد و در سال ۲۰۱۰، پرستار بی‌گناه پس از بررسی مجدد کامل ادله به صورت کامل تبرئه شده و آزاد شد. این پرونده اهمیت حیاتی دقت نظریه کارشناس متخصص را در فرایند دادرسی کیفری هلند برجسته کرد و از سال ۲۰۱۰، اصلاحات عمده‌ای در قانون آیین دادرسی این کشور رخ داد که هدف اصلی آن، حفاظت از مظنونان در برابر محکومیت نادرست یا به عبارت دیگر، تضمین کیفیت احکام قضایی بود. یکی از نتایج این اصلاحات، تصویب قانونی درباره کارشناسان^۲ است که استانداردهای بالایی را برای کیفیت و قابلیت اطمینان به نظریه کارشناسی معرفی کرد و ضوابط شایستگی افراد برای کارشناسی را تغییر داد.

در واکنش به چنین مواردی، برخی کشورهای دارای نظام تفتیشی، اصلاحاتی را در جهت ارتقای استانداردهای کارشناسی و نظارت بر صلاحیت علمی کارشناسان به اجرا گذاشته‌اند. این اصلاحات با هدف کاهش خطر اتکای غیرانتقادی به نظریه‌های کارشناسی و افزایش دقت تصمیم‌گیری قضایی صورت گرفته است. در مجموع، اگرچه ادله کارشناسی ابزار ضروری برای رسیدگی به پرونده‌های پیچیده محسوب می‌شود، در هر دو نظام دادرسی، می‌تواند به منشأ خطای قضایی تبدیل شود. تفاوت اصلی در این است که در نظام اتهامی، این خطر بیشتر ناشی از ساختار رقابتی و وابستگی نهادی کارشناسان است، در حالی که در نظام‌های تفتیشی، اعتماد بیش از حد به اقتدار علمی کارشناسان و محدودیت در ارزیابی انتقادی آن‌ها، نقش پررنگ‌تری دارد.

^۱ Lucia de Berk

^۲ Experts in Criminal Cases Act

۴. نگرش تک بعدی کنشگران نظام عدالت کیفری

در اصطلاح پزشکی، دید تونلی/نگرش تک بعدی^۱ به آن معناست که شخص، دید محیطی طبیعی خویش را ازدست داده و محدوده دید وی، دایره ای و مانند تونل می شود. از این اختلال جسمی، معنایی روان شناختی و گسترده تر گرفته شده است که طبق آن، دید تونلی به معنای سوگیری شناختی^۲ و یا به عبارت دیگر، محصول انواع تحریف های شناختی است که مانع از دقت در آنچه ما درک می کنیم و نحوه تفسیر آن می شود (Findley & Scott, 2006).

در فرایند دادرسی کیفری، نگرش تک بعدی، به عنوان یکی از مهم ترین سوگیری های شناختی، نقشی بنیادین در شکل گیری و تداوم خطاهای قضایی ایفا می کند. این پدیده به وضعیتی اشاره دارد که در آن، کنشگران نظام عدالت کیفری، پس از شکل گیری ظن اولیه نسبت به یک مظنون، به صورت ناخود آگاه بر اطلاعات تأییدکننده تمرکز کرده و سایر شواهد، به ویژه ادله تبرئه کننده را نادیده می گیرند یا کم اهمیت تلقی می کنند (رابرتس، ۱۴۰۰: ۵۷). اهمیت این عامل از آن جهت است که نگرش تک بعدی نه تنها خود به عنوان یکی از علل محکومیت بی گناهان عمل می کند، بلکه می تواند سایر عوامل شناخته شده، مانند شناسایی نادرست شاهدان، اقرار نادرست و نظریه های معیوب کارشناسی را نیز تقویت یا حتی ایجاد کند. به بیان دیگر، این پدیده نوعی سازوکار فرادستی است که بر نحوه تفسیر و ارزیابی ادله در تمامی مراحل فرایند دادرسی تأثیر می گذارد. البته باید توجه داشت که نگرش تک بعدی نتیجه روش طبیعی و انسانی برای درک بار سنگین اطلاعاتی است که مردم باید آن را مدیریت کنند. اما مشکل زمانی رخ می دهد که این روش بر نوع تصمیم گیری حرفه ای کنشگران رسمی نظام عدالت کیفری که مستلزم در نظر گرفتن تمام اطلاعات است، تأثیر گذارد.

باور عمومی آن است که محکومیت های نادرست معمولاً در نتیجه عوامل بارزتری مانند شناسایی نادرست شاهدان، اقرار نادرست و نظریات نادرست کارشناسان حوزه های مختلف، رخ می دهد. اما به نظر می رسد نگرش تک بعدی، در اکثر محکومیت های نادرست، نقش عمده ای را ایفا می کند و عوامل مذکور می توانند هم علت و هم نتیجه نگرش تک بعدی در هر یک از مراحل دادرسی کیفری باشند که با یک مثال قابل تبیین است: پس از آن که پلیس در نتیجه نگرش تک بعدی نسبت به مجرم بودن مظنون خاصی اطمینان می یابد، ممکن است بازجویی غیراستاندارد و سخت گیرانه ای انجام دهد که منجر به اقرار نادرست شده و ظن اولیه وی را تأیید کند. در این شرایط احتمال نادیده گرفتن تناقضات موجود در اظهارات مظنون و همچنین ادله تبرئه کننده، افزایش می یابد که به نوبه خود ممکن است دادستان را وادار کند تا این اقرار نادرست را به عنوان دلیل مثبت به دادگاه ارائه دهد و فرایند دادرسی به همین شکل ادامه می یابد.

به رغم فقدان آمار منسجم و مقایسه ای، نظام های دادرسی اتهامی و تفتیشی، هر یک به شیوه ای متفاوت در برابر این پدیده آسیب پذیر هستند. در نظام دادرسی اتهامی، اتکا به رقابت میان طرفین و نقش محوری دادستان در ارائه ادله، می تواند موجب تثبیت روایت اتهام و تقویت نگرش تک بعدی شود، به ویژه در مواردی که نابرابری منابع میان طرفین وجود دارد. اگرچه ابزارهایی مانند استقلال وکیل مدافع و امکان به چالش کشیدن ادله، به عنوان سازوکارهای اصلاحی پیش بینی شده اند، اما کارآمدی آنها در عمل همواره تضمین شده نیست. اما در یک نظام دادرسی تفتیشی، دادستان از طرفین دعوا محسوب نمی شود و بر عملکرد

¹ Tunnel Vision

² Cognitive Bias

پلیس نیز نظارت دارد. همچنین قضات در دادگاه‌ها، بر اعمال و تحقیقات صورت گرفته توسط دادستان نظارت دارند و نقش فعالی در کشف حقیقت ایفاء می‌کنند. با این وجود، نگرش تک‌بعدی و تأثیرات آن بر روی پرونده‌های محکومیت بی‌گناهان، در نظام‌های دادرسی تفتیشی نیز مشهود است و در عمل، قضات غالباً بر اساس پرونده‌ای که توسط دادستان شکل گرفته است تصمیم‌گیری می‌کنند و این امر می‌تواند آن‌ها را در معرض همان سوگیری اولیه قرار دهد. البته باید توجه داشت که کنترل‌های سلسله‌مراتبی بین کنشگران نظام عدالت کیفری، قواعد ادله اثبات جرم و امکان محاکمه مجدد و بازنگری در حکم که در نظام‌های دادرسی تفتیشی وجود دارد، سبب شده است که احتمال آگاهی از نگرش تک‌بعدی که در یکی از مراحل فرایند دادرسی رخ داده است، در مراحل آتی افزایش یابد. برخلاف نظام دادرسی اتهامی که نابرابری طرفین مشهود بوده و با عدم پیش‌بینی امکان بازبینی پرونده به صورتی که در نظام دادرسی تفتیشی وجود دارد، معاملات اتهام را که مبتنی بر نگرش تک‌بعدی است عرضه می‌کند (Huff & Killias, 2013, p. 188).

براین اساس، به نظر می‌رسد نظام دادرسی تفتیشی در مواجهه با نگرش تک‌بعدی ظرفیت‌هایی برای عملکرد بهتر دارد؛ با این حال در عمل قضات به شدت تحت تأثیر نحوه تنظیم و ارائه پرونده توسط دادستان قرار می‌گیرند. از آنجا که قضات بر مبنای اطلاعات و ادله ارائه شده در پرونده دادستانی، از موضوع آگاهی می‌یابند، در معرض نگرش تک‌بعدی قرار دارند. بنابراین نظام دادرسی تفتیشی، مانند نظام دادرسی اتهامی، به همان اندازه مستعد گرفتار شدن در معضل نگرش تک‌بعدی است؛ اما هر یک از این دو نظام بسته به ساختار فرآیندی و نقش کنشگران، در برابر اشکال متفاوتی از این آسیب‌پذیری قرار می‌گیرند.

نتیجه‌گیری

پژوهش حاضر با تمرکز بر تحلیل تطبیقی عوامل محکومیت بی‌گناهان در دو نظام اصلی دادرسی کیفری، یعنی نظام‌های اتهامی و تفتیشی، در پی پاسخ به این پرسش بود که کدام یک از این نظام‌ها در برابر عوامل شناخته شده خطاهای قضایی، آسیب‌پذیری بیشتری دارند. یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد که عواملی مانند شناسایی نادرست شاهدان عینی، اقرارهای نادرست، عیوب ادله کارشناسی و نگرش تک‌بعدی کنشگران نظام عدالت کیفری، در هر دو نظام وجود دارند. اما نحوه بروز و تأثیرگذاری آن‌ها به‌طور معناداری تابع ویژگی‌های ساختاری و رویه‌ای هر نظام است.

در نظام دادرسی اتهامی، اتکای گسترده و گاه بیش از اندازه به سازوکارهای تقابلی (مخصوصاً پرسش متقابل)، نقش محوری و اختیارات وسیع دادستان، نقش تعیین‌کننده هیئت منصفه، و استفاده از نهادهایی مانند پذیرش و معامله اتهام، اگرچه با هدف افزایش کارآمدی طراحی شده‌اند، در عمل می‌توانند زمینه‌ساز تقویت برخی از عوامل خطاهای قضایی شوند. فشارهای ناشی از فرایند دادرسی، نابرابری در دسترسی به منابع دفاعی، وابستگی نسبی ادله کارشناسی به نهادهای تعقیب، و تأثیرپذیری از نگرش تک‌بعدی، مجموعاً خطر وقوع محکومیت بی‌گناهان را افزایش می‌دهند. در مقابل، در نظام‌های تفتیشی، نظارت سلسله‌مراتبی میان کنشگران، نقش فعال قاضی (و نه هیئت منصفه) در ارزیابی جامع ادله، و محدودیت‌های اعمال شده بر نهادهای توافقی، به‌طور نسبی امکان کنترل برخی از این مخاطرات را فراهم می‌آورد. برای نمونه، عدم کفایت اقرار به‌تنهایی برای صدور حکم و لزوم ارزیابی آن در کنار سایر ادله در کشورهایمانند آلمان، از جمله سازوکارهایی است که می‌تواند خطر محکومیت بی‌گناهان را کاهش دهد.

با این حال، نتایج این پژوهش نشان می‌دهد که برتری نسبی نظام تفتیشی نباید لزوماً به معنای مصونیت آن تلقی شود. در این نظام نیز عواملی مانند اتکای بیش از حد به نظریه‌های کارشناسی، تأثیرپذیری از روایت‌های بزه‌دیدگان، و انتقال سوگیری‌های شکل گرفته در مرحله تحقیقات مقدماتی به تصمیم‌گیری قضایی، می‌تواند به بروز خطاهای مشابه منجر شود. یکی از مهم‌ترین یافته‌های این پژوهش، نقش نگرش تک‌بعدی به‌عنوان یک عامل فرادستی در میان سایر علل محکومیت بی‌گناهان است. این سوگیری شناختی، نه تنها به‌طور مستقل در شکل‌گیری خطاهای قضایی مؤثر است، بلکه از طریق تأثیرگذاری بر نحوه جمع‌آوری، تفسیر و ارزیابی ادله، می‌تواند سایر عوامل مانند اقرارهای نادرست، شناسایی نادرست شاهدان و حتی نظریه‌های کارشناسی را تقویت یا بازتولید کند. از این منظر، بسیاری از محکومیت بی‌گناهان، حاصل تعامل پیچیده میان محدودیت‌های شناختی کنشگران و ویژگی‌های نهادی نظام دادرسی است، نه صرفاً نقص در یک دلیل خاص.

به نظر می‌رسد گرچه شاید برخی ویژگی‌های هر یک از دو الگوی یادشده، به ویژه اتهامی، وقوع محکومیت بی‌گناهان را محتمل‌تر می‌کند، تفاوت قابل توجه میان دو نظام، بیش از آنکه در اصل وقوع خطا باشد، در میزان شفافیت، قابلیت کشف و سازوکارهای اصلاح آن‌ها مشاهده می‌شود. نظام‌های اتهامی، به‌ویژه در کشورهایی که دارای نهادهای تخصصی برای ثبت و بازبینی محکومیت بی‌گناهان هستند (مانند کمیسیون بازبینی پرونده‌های کیفری در انگلستان و کمیسیون بی‌گناهی کارولینای شمالی)، امکان بیشتری برای شناسایی این خطاها فراهم کرده‌اند، در حالی که در بسیاری از نظام‌های تفتیشی، فقدان داده‌های نظام‌مند، ارزیابی دقیق ابعاد این پدیده را با دشواری مواجه ساخته است. بر این اساس، تقلیل مسئله محکومیت بی‌گناهان به برتری مطلق یکی از دو الگوی دادرسی، رویکرد دقیقی نخواهد بود. آنچه اهمیت دارد، تقویت سازوکارهایی است که بتواند در هر دو نظام، از بروز خطا پیشگیری کرده و در صورت وقوع امکان شناسایی و اصلاح آن را فراهم آورد. در این راستا، اقداماتی همچون افزایش نظارت بر اختیارات دادستان، اصلاح شیوه‌های بازجویی، تضمین دسترسی برابر به کارشناسان مستقل، ارتقای استانداردهای ارزیابی ادله، آموزش کنشگران قضایی در زمینه سوگیری‌های شناختی، و ایجاد نهادهای مستقل برای ثبت و تحلیل محکومیت بی‌گناهان، از جمله راهکارهای اساسی به شمار می‌رود.

در پایان، می‌توان گفت که حرکت به سوی عدالت کیفری دقیق‌تر و کم‌خطا، لزوماً نه در گرو انتخاب میان نظام اتهامی یا تفتیشی، بلکه مستلزم بازاندیشی مستمر در تعامل میان ساختارهای حقوقی، رویه‌های عملی و محدودیت‌های شناختی کنشگران نظام عدالت کیفری است.

مشارکت نویسندگان

همه نویسندگان به‌طور برابر در مفهوم‌سازی مقاله و نگارش پیش‌نویس اولیه و نسخه‌های بعدی آن (اعم از نسخه بازبینی شده و ویرایش شده) مشارکت داشته‌اند.

بیانیه دسترسی به داده‌ها

هیچ داده‌ای در دسترس نیست.

سیاسگزاری

نویسندگان از همه کسانی که در شکل گیری این مقاله نقش داشتند، سیاسگزاری می کنند.

ملاحظات اخلاقی

نویسندگان از جعل داده ها، تحریف، سرقت علمی و هرگونه سوء رفتار پژوهشی اجتناب کرده اند.

تأمین مالی

این مقاله هیچ گونه کمک مالی مشخصی از نهادهای تأمین مالی در بخش های دولتی، تجاری یا غیرانتفاعی دریافت نکرده است.

تضاد منافع

نویسندگان اعلام می کنند که هیچ گونه تعارض منافی ندارند.

اعلام استفاده از ابزارهای هوش مصنوعی در فرایند نگارش مقاله

در آماده سازی چکیده تفصیلی انگلیسی، نویسندگان از Grok (xAI) به منظور کمک در ترجمه، ساختاردهی و پالایش زبانی متن بهره برده اند. پس از استفاده از این ابزار، نویسندگان محتوای تولید شده را بازبینی و ویرایش کرده اند و مسئولیت کامل محتوای منتشر شده را بر عهده می گیرند.

فهرست منابع

- آخوندی، محمود (۱۳۸۸). آیین دادرسی کیفری، جلد اول. چاپ چهاردهم. تهران: سازمان چاپ و انتشارات.
- آشوری، محمد (۱۳۸۸). تحول جایگاه دادسرا و ترافعی شدن امر تعقیب، در مجموعه «تأملاتی در حقوق تطبیقی؛ به مناسبت برگزاری نکوداشت دکتر سیدحسین صفائی» (چاپ دوم)، تهران: سمت.
- آشوری، محمد (۱۴۰۴). آیین دادرسی کیفری، جلد ۱، چاپ بیست و چهارم، تهران: انتشارات سمت.
- بزرگمهر، امیرعباس (۱۳۹۰). روانشناسی شهادت قضایی، چاپ نخست، تهران: سهامی انتشار.
- خالقی، علی (۱۴۰۵). آیین دادرسی کیفری، جلد اول، چاپ پنجاه و یکم، تهران: مؤسسه مطالعات و پژوهشهای حقوقی شهر دانش.
- رابرتس، جولین (۱۴۰۰). درآمدی بر عدالت کیفری، ترجمه مجید قورچی بیگی، چاپ نخست، تهران: سمت.
- رستمی، هادی (۱۴۰۱). آیین دادرسی کیفری، چاپ دوم، تهران: میزان.
- زراعت، عباس (۱۳۹۴). آیین دادرسی کیفری، جلد سوم، چاپ اول، تهران: انتشارات میزان.

۹. علیپور، طیب؛ موزن زادگان، حسنعلی؛ کوشکی، غلامحسین (۱۳۹۹). تأثیرپذیری نظام دادرسی کیفری اتهامی از مقامات تعقیب. *پژوهش نامه حقوق اسلامی*، سال بیست و یکم، شماره دوم، پاییز و زمستان ۱۳۹۹، صص ۴۸۲-۴۶۱.

۱۰. غلاملو، جمشید (۱۴۰۲). *محکومیت بی گناهان؛ رویکرد میان رشته‌ای به ادله اثبات کیفری*، چاپ چهارم، تهران: انتشارات دانشگاه تهران.

۱۱. غلاملو، جمشید، فرجیها، محمد (۱۳۹۳). *محکومیت بی گناهان: از خطای قضایی تا بی گناهی واقعی. پژوهش حقوق کیفری*، سال سوم، شماره ۸، پاییز: ۶۳-۸۶.

۱۲. فرجیها، محمد، غلاملو، جمشید (۱۳۹۴). *ساز و کارهای رسیدگی به ادعای بی گناهی محکومان: مطالعه تطبیقی نظام‌های حقوقی ایران، آمریکا و انگلستان، پژوهش حقوق کیفری*، شماره ۱۱، تابستان: ۳۹-۶۲.

۱۳. کوشکی، غلامحسین (۱۴۰۰). *آیین دادرسی کیفری*، جلد نخست، چاپ نخست، تهران: سازمان انتشارات جهاد دانشگاهی

۱۴. محسنی، حسن (۱۳۸۶). *نظام‌های دادرسی ملی. فصلنامه حقوق*، مجله دانشکده حقوق و علوم سیاسی، سال سی و هفتم، شماره یک.

۱۵. منصورآبادی، عباس؛ شیداییان، مهدی؛ آفاگل زاده، فردوس و رجائی، زهرا (۱۴۰۴). چالش‌های تحقق اتهامی بودن مرحله رسیدگی در حقوق ایران. *پژوهش حقوق کیفری*، دوره ۱۳، شماره ۵۱، ۲۰۹-۲۲۱. DOI: [10.22054/JCLR.2025.83938.2732](https://doi.org/10.22054/JCLR.2025.83938.2732)

۱۶. ناجی زواره، مرتضی (۱۳۹۵). *آشنایی با آیین دادرسی کیفری*، جلد اول، چاپ دوم، تهران: انتشارات خرسندی.

۱۷. نجفی ابراندآبادی، علی حسین (۱۳۹۵). آیین دادرسی کیفری: جدال قدرت-امنیت و حقوق-آزادی‌های فردی، *مجموعه مقالات همایش آیین دادرسی کیفری؛ بنیان‌ها، چالش‌ها و راهکارها*، چاپ نخست، تهران.

18. Akhundi, M. (2009). *Criminal procedure*, (Vol. 1, 14th ed.). Tehran: Sāzmān-e Chāp va Enteshārāt. [In Persian]

19. Albright, T. D., & Garrett, B. L. (2022). The law and science of eyewitness evidence. *Boston University Law Review*, 102, 511-578. <https://dx.doi.org/10.2139/ssrn.3675055>

20. Alipour, T., Moazenzadegan, H. A., & Koushki, G. H. (2020). The influence of prosecuting authorities on the adversarial criminal procedure system. *Pazhūhesh-nāme-ye Hoqūq-e Eslāmī*, 21(2), 461-482. [In Persian]

21. Ashouri, M. (2009). The evolution of the position of the public prosecutor's office and the adversarialization of prosecution. In *'Reflections on comparative law: On the occasion of the commemoration of Dr. Seyed Hossein Safaei'*, (2nd ed.). Tehran: SAMT. [In Persian]

22. Ashouri, M. (2025). *Criminal procedure*, (Vol. 1, 24th ed.). Tehran: SAMT. [In Persian]

23. Bozorgmehr, A. (2011). **Psychology of judicial testimony**, (1st ed.). Tehran: Enteshārāt-e Sahāmī. [In Persian]–Enescu, R. (2019). Penal orders and the risk of wrongful convictions. *Bergen Journal of Criminal Law & Criminal Justice*, 7(2), 3-20.
24. **Cornell Center on the Death Penalty Worldwide**, “Justice Denied: A Global Study of Wrongful Death Row Convictions,” Cornell Center on the Death Penalty Worldwide, <https://dpw.lawschool.cornell.edu/database/>, (accessed March 18, 2026)
25. Farajiha, M., & Gholamloo, J. (2015). The Analysis of Mechanisms on hearing the claims of innocence made by convicts: A comparative study of the legal systems of Iran, the United States, and England. *Pazhūhesh-e Hoqūq-e Keyfarī*, 3(11), 39–62. [In Persian]
26. Findley, K. A. (2011-2012). Adversarial inquisitions: Rethinking the search for the truth. *New York Law School Law Review*, 56(3), 927-941. <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.1904588>
27. Findley, K. A., & Scott, M. S. (2006). The multiple dimensions of tunnel vision in criminal cases. *Wisconsin Law Review*, 291.
28. Frase, R. S., & Weigend, T. (1995). German criminal justice as a guide to American law reform: Similar problems, better solutions? *Boston College International & Comparative Law Review*, 18.
29. Gholamloo, J. (2023). **Wrongful convictions: An interdisciplinary approach to criminal evidence**, (4th ed.). Tehran: University of Tehran Press. [In Persian]
30. Gholamloo, J., & Farajiha, M. (2014). Wrongful convictions: From judicial error to actual innocence. *Pazhūhesh-e Hoqūq-e Keyfarī*, 3(8), 63–86. [In Persian]
31. Gilliéron, G. (2010). **Strafbefehlsverfahren und plea bargaining als Quelle von Fehlurteilen**. Zurich: Schulthess.
32. Grunewald, R. (2014). Comparing injustices: Truth, justice, and the system. *Albany Law Review*, 77(4), 1139–1172.
33. Grunewald, R. (2023). **Narratives of guilt and innocence: The power of storytelling in wrongful conviction cases**. New York: NYU Press.
34. Helm, R. (2023). Wrongful conviction in England and Wales: An assessment of successful appeals and key contributors. *The Wrongful Conviction Law Review*, 3(3), 196–217. <https://doi.org/10.29173/wclawr79>
35. Huff, C. R., & Killias, M. (Eds.). (2013). **Wrongful convictions and miscarriages of justice: Causes and remedies in North American and European criminal justice systems**. Routledge.
36. Janisch, “Fehlurteile in der deutschen Justiz: Ohne jeden Zweifel,” Süddeutsche Zeitung ([SZ.de](https://www.sueddeutsche.de)), <https://www.sueddeutsche.de>, (accessed February 27, 2026)
37. Jochowitz, L. D., & Kendall, T. (2021). Analyzing wrongful convictions beyond the traditional canonical list of errors, for enduring structural and sociological attributes (juveniles, racism, adversary system, policing policies). *Touro Law Review*, 37(2), Article 6. Available at: <https://digitalcommons.tourolaw.edu/lawreview/vol37/iss2/6>
38. Khaleghi, A. (2026). **Criminal procedure**, (Vol. 1, 51st ed.). Tehran: Mo’assese-ye Motāle’āt va Pazhūheshhā-ye Hoqūqī-ye Shahr-e Dānesh. [In Persian]
39. Koushki, G. H. (2021). **Criminal procedure**, (Vol. 1, 1st ed.). Tehran: Sāzmān-e Enteshārāt-e Jahād-e Dāneshgāhī. [In Persian]
40. Leuschner, F., Rettenberger, M., & Dessecker, A. (2019). Imprisoned but innocent: Wrongful convictions and imprisonments in Germany, 1990-2016. *Crime & Delinquency*, 66(5), 687-711. <https://doi.org/10.1177/0011128719833355>

41. Lindemann, M., & Lienau, F. (2021). Mechanisms for correcting judicial errors in Germany. *Erasmus Law Review*, 13(4). <https://ssrn.com/abstract=3840207>
42. Loftus, E. F. (2005). Planting misinformation in the human mind: A 30-year investigation of the malleability of memory. *Learning & Memory*, 12(4), 361-366.
43. Loftus, E. F., & Wells, G. L. (Eds.). (1984). *Eyewitness testimony: Psychological perspectives*. Cambridge University Press.
44. Mansourabadi, A., Sheidayian, M., Aghagolzadeh, F., & Rajaei, Z. (2025). Challenges of realizing the adversarial nature of the trial stage in Iranian law. *Pazhūhesh-e Hoqūq-e Keyfarī*, 13(51), 209–221. [In Persian]
45. Mohseni, H. (2007). Civil procedure systems. *Fasl-nāme-ye Hoqūq*, 37(1). [In Persian]
46. Najafi Abrandabadi, A. H. (2016). Criminal procedure: The conflict between power-security and individual rights-freedoms. In *‘Proceedings of the conference on criminal procedure: Foundations, challenges, and solutions’* (1st ed.). Tehran. [In Persian]
47. Naji Zavareh, M. (2016). *Introduction to criminal procedure*. (Vol. 1, 2nd ed.). Tehran: Khorsandi. [In Persian]
48. **National Registry of Exonerations**, “Annual Report (2023),” National Registry of Exonerations, <https://www.law.umich.edu/special/exoneration/Documents/RPT2023.pdf>, (accessed March 18, 2024)
49. National Research Council. (2014). **Identifying the Culprit: Assessing Eyewitness Identification**. Washington, DC: The National Academies Press.
50. Pizzi, W. T., & Montagna, M. (2004). The battle to establish an adversarial trial system in Italy. *Michigan Journal of International Law*, 25, 429.
51. Roach, K. (2010). Wrongful convictions: adversarial and inquisitorial themes. *North Carolina Journal of International Law & Commercial Regulation*, 35(2), 387–446.
52. Roberts, J. V. (2021). **Criminal Justice: A Very Short Introduction** (M. Ghourchi Beigi, Trans.). Tehran: SAMT. [In Persian]
53. Robins, J. (Ed.). (2023). **Murder, wrongful conviction and the law: An international comparative analysis**. Routledge.
54. Rostami, H. (2022). **Criminal procedure**, (2nd ed.). Tehran: Mizan. [In Persian]
55. Schwenn, J. (2010). Fehlurteile und ihre Ursachen: Die Wiederaufnahme im Verfahren wegen sexuellen Missbrauchs. *Strafverteidiger*, 705–711.
56. Spencer, J. R. (2016). Adversarial vs inquisitorial systems: is there still such a difference? *The International Journal of Human Rights*, 20(5), 601–616. <https://doi.org/10.1080/13642987.2016.1162408>
57. Volbert, R. (2013). Falsche Geständnisse: Über die möglichen Auswirkungen von Voreinstellung, *Vernehmung und Verständigung*. FPPK, 7, 230.
58. Wells, G. L., Small, M. A., Penrod, S., Malpass, R. S., Fulero, S. M., & Brimacombe, C. A. (2020). Eyewitness identification procedures: Recommendations for lineups and photospreads. *Law and Human Behavior*, 22(6), 603-647. <https://doi.org/10.1023/A:1025750605807>
59. Wells, G. L., & Olson, E. A. (2003). Eyewitness testimony. *Annual Review of Psychology*, 54(1), 277-295.
60. **Why Do Wrongful Convictions Happen?**, Korey Wise Innocence Project | University of Colorado Boulder, <https://www.colorado.edu/law/2019/02/18/why-do-wrongful-convictions-happen>, (accessed April 28, 2026)
61. Wigmore, J. H. (1923). **A Treatise on the Anglo-American System of Evidence in Trials at Common Law** (2nd ed., Vol. 1). Little, Brown, & Company.

62. **Wilson, J.**, “What happened in The Outreau Case? Here’s What We Know,” Ready Steady Cut, <https://readysteadycut.com/2024/03/06/the-outriau-case-explained/>, (accessed March 9, 2026)
63. Zera’at, A. (2015). **Criminal procedure**, (Vol. 3, 1st ed.). Tehran: Mizan. [In Persian]

نسخه پیش از انتشار (ناویراسته)